

František Hrubín (1910 – 1971) - Romance pro křídlovku (1962)

Dnes v noci (28. srpna 1930)

Pralesy kopřiv, hvězdami bičované
k oknu dokořán. Vlahá srpnová noc.
Sedím v okně s koleny u brady. Bdím.
Musím bdít. A chlad ze světlice mě tiskne
do teplých a vonných vosků tam venku.

(Tiskne mě na pečeť vzpomínky, již
jednou se odhodlám zlomit.)

Osoby

Terina. Víím jenom,
že je jí patnáct. Chci si ji vypočítat,
je však nevypočítatelná. Je všechno,
co mých dvacet let do mne nanosilo
z vůní a tvarů a z čeho si dnes ona
jak z pláství vybrala strašné sladkosti.
Je všechno, co naráz zastavuje srdce,
a přece to není smrt. A je všechno,
čím vždycky člověk poprvé vydechne.
Milenka ještě ne, na to je jí mnoho.
Nevím, kolik má rukou a kolik úst,
každým stéblem a lístkem a každou
hvězdou
mě žíznivě pije. Jsem vesmírem
doteků, až mě mrazí, a přece jsme se
plaše dotkli jen jednou.

Prsatá Tonka

Ze zaprášených nohou a snědých lýtek
vytryskala andělsky bílá stehna.

Viktor

Nikdy nesundá čepici s hlavy, štítek
je dlouhý, aby se neopovážilo
slunce vykousnout stíny z divoké tváře.

Já. Stále jen obletuji vlastní srdce.

Dědeček ... Ale ne!

Dnes v noci (28. srpna 1930)

Je půlnoc kopřiv
a půlnoc kopru, který promítá
na černou oblohu své zlaté okolíky.
Sedím v okně a bdím.

Terina je všechno,
čím vždycky člověk poprvé vydechne.
A Tonce tryskají andělsky bílá stehna
z vřesů a metlic.

Jednou to začalo:

to jsi mi, tatínku, poprvé půjčil břitvu.
Tenkrát voněla síň koprovou omáčkou
a tys v dobré náladě pozoroval popel
doutníku, jak pevně drží tvar něčeho,
co už není, a od té vzrušující
podívané jsi každou chvíli vzhlédl ke mně,
já jsem ti právě navždy unikal
s mýdlem na tvářích, s očima, jež chtějí
utkvělým pohledem na prach rozbít střípek
zrcátka, spatřit mě za ním už jako muže.

Tenkrát jsi netušil, že mi třeba dáváš
dar nad mé síly, jako jsem netušil já,
že zaslechnu až za šestadvacet let
šelest popela, jenž sesypal se náhle
na žhavém konci doutníku, když mi ze rtu
vytryskla pod břitvou kapička krve
a ty ses polekal a prudce trhl rukou,
za šestadvacet let, až na jaře přijdu
k tvému čerstvému hrobu a spatřím tam
kvést jako první rostlinu zlatý kopr,
poroste zrovna z těch hlubokých míst,
kde jsou tvá ústa, a z vysokého stonku
bude se smát všem těm neživým uschlým
věncům.

Kdybys byl řekl: „Ten dar je nad tvé síly!“,
byl bych jej stejně vymáhal, byl jsem
prudký,
byl jsem nedočkavý a nebylo možno
déle se zdržet.

Sedím v okně a bdím.

Musím bdít. Z propadlé světlice vane ven
takové prázdno a takové ticho,
že mých dvacet let, dvacet zlatoploutvých
ryb,
kdykoli zabloudí v ten ponurý kout,
zčerná.

Včera večer (27. srpna 1930)

Ještě včera, deset dní po velké pouti,
stál kolotoč na netvořském náměstí,
Terina vybírala peníze, lesklé
řetízky spoutávaly závrať, jež se z nich
pokaždé na pár minut divoce vysmekla.

A ještě včera stála na náměstí

střelnice. U ní nabíjel pušky Viktor.

Všechno bylo okoukané, než
Terina stiskla páčku na aristonu,
než Viktor vyndal zpod pultu křídlovku,
než hodil na pult dvě plné hrsti broků:
„Nabíjejte si sami!“ Pokryl ariston
hřebčímí zvuky, nechal si pod kůží
hubených tváří běhat kuličky vzduchu
a na křídlovce vynesl vysoko
Herkulovy lázně, prohnal je povětrím
až nad kostel, všelijak je zpřevracel,
nakonec srazil do husí travičky
a nechal u hvězd zatřepetat se sólo.
Přítom ani na chvíli nespustil oči ze mne a
Teriny.

Z těch deseti každý

večer jsem běžel pod Běsnou k
Netvořicům.
A z těch deseti každý večer Terina
v jízdě si ke mně vyskočila na sedačku.
„Utrhne se to!“ vzkřikl jsem. Zavýskla,
opřela se mi koleno o lopatky
a má křídla se rozprostřela v její krvi.
Dosud se mnou nepromluvila jinak
než výsknutím, jako by byla jen živel.

Až včera večer po poslední jízdě
šli jsme si sednout k tarasu do hluchavek.
Zkusil jsem ji políbit na spánek,
uhnula se a bledý plamínek vlasů
šlehl mě do rtů, ucítil jsem hluboko
v kříži palčivost a vyhořel jsem v ústech.

„Vy nemáte holku?“

„Ne“.
(Tončiny obří
kyčle zakryly obzor v dálce.)

„Ne.“

(Tončiny drsné ruce, jež za to léto
chtěly z mých chlapeckých ramen vydřít
slunce
až do poslední šupinky, vytrhly naráz
má křídla z Terininy krve a zpátky do zad
jakoby navždy mi je zamáčkly.)

„Ne.“

(Stačilo však jít druhý den podle řeky,
abych byl čistý, abych necítil dech

ze silných vyhrnutých rtů, které nikdy
nelíbají, abych neslyšel starý hlas
s nakráplým smíchem: „Copak s takovým
klukem?
Pokaždý roztečeš jako svíčka!“)

„Ne!“

Vzala mě kolem krku a vrátila mi
polibek, ale na ústa: „Já vás mám
taky moc ráda.“

Dnes v noci (28. srpna 1930)

Je půlnoc kopřiv a kopru.

Terino, obleču tě do hvězd a tvé tělo
posázím vesmíry, poslední křísnutí
cvrčka na podzim bude ti slyšitelné
stejně jak exploze, když vzniká nová
hvězda,
i v nejbědnějším hvozdíku budeš celá,
jeden vesmír však sotva bude stačit
na slzu, která zrcadlí tvé zalykavé
pohnutí, když jsem tě včera vzal kolem
ramen.

(Tak to vyslovím za třicet let, a proto
už dnes to tak je. Bylo by vymyšleno
to zalykavé pohnutí, kdybych zpíval
o Terině, jež běhá bosa prachem návsi
a vlasy stříhá si sama, nakrátko
jako před autodafé, a jíz za lacinou
rumělkou na rtech slova se nečesají,
ani nepřevlékají.)

Ale já zpívám

o té nevypodobitelné, jež je všechno,
co mých dvacet let do mne nanosilo
z vůní a tvarů a z čeho si dnes ona
jak z pláství vybrala strašné sladkosti,
zpívám a nad pralesem kopřiv a kopru
otáčejí se hvězdy, chorovody
zářivých Flammarionek.

Stačilo jít

na druhý den po Tončině objetí
podle řeky a byl jsem čistý.

Ale dnes

jsem nejčistším křemílkem ve velké vlně
Terinina polibku.

Sedím v okně, bdím.

Musím bdít. Zanic bych nespustil nohy
do tiché světnice. Urval by je tam

smrtečně studený vír.

*Každý den před dnešní nocí
(srpen 1930)
Dědečkovi*

bylo by napřesrok osmdesát let.
Byl po mrtvici. Denně za svítání
jsem ho pomalu oblékal, s ustavičným
domlouváním jako dítěti, od ponožek
až k šátku na krk. Slyšel každé slovo
z našeho světa, ale hned je zapomínal.
Pak se nadechl: „To jsem rád, že jdu
domů!“
Chytil se hole a s mou pomocí
překročil práh. Už nevnímal osoby,
nedbal o jídlo, ani o spánek, ale
byl jimi vždy přemožen. Z tohoto světa
dožadoval se jenom šatů a hole.
Z pokleslých rtů stále jen znělo: „Domů!“
Vodil jsem ho sem a tam pod Běsnou,
mezi mým a jeho světem šuměla
purpurová stěna mé mladé krve.

Prosil:

„Pane Sýkoro, vedete mě domů?“ „Vedu,“
mručel jsem, už dávno jsem odvykl
vymlouvat mu, že nejsem přece žádný
nebožtík Sýkora. „Ty mládneš, Marvanko!
Jak to děláš, holka?“ to zase zavolal
do prázdných bezů. „To se ti zdá, Josefe,“
odpověděl jsem za Marvanku.

Den po dni

mrtví vystupovali z limbů a za ně
jsem mluvil já. Často jsem se tou hrou i
bavil,
musel jsem se přece bránit, i když stále
mezi mým a jeho prostorem šuměla
purpurová stěna mé mladé krve,
i když jsem odtamtud byl nezasazitelný,
bavil jsem se tou hrou, ale častěji
už jsem se viděl, jak se s divokou Tonkou,
až si navečer odskočí z panského,
pouštíme peřejemi a hledáme
nejprudší proud, v němž jako proti své vůli
se k sobě přitiskneme břichem a prsy.

Dnes v noci (28. srpna 1930)

Sedím v okně a bdím. Přes jedno rameno
přelévají se mi teplé vůně kopřiv,
druhé zamrzá v černých ledech světlice.
Odjelas navečer ve žlutém voze
se záclonkami. Dnes ráno jsi ke mně

vztáhla dlaně –

(„Máte hezký ruce,

Terino.“)

- na dvě bílá náměstí plynuly
z tvého srdce zlatovlasé výzvy,
spěchaly deseti úzkými uličkami,
jež končí nad propastí –

(„Hezký? Co je na nich?

Mají deset prstů jako každý jiný.“)

- s krví

hrnuly se ty výzvy do tvého srdce,
a kdybych byl tvé ruce nedržel ve svých,
zlatovlasé výzvy by z konečků tvých prstů
opadaly.

Už nikdy se nesejdu s Tonkou,
od včerejška večer leží a čeká
v modřínech u Obor, a navěky zkameněla
tam leží mezi ostatními balvany,
čeká a ze starých metlic vystrkuje
černý bok, tisíc let bude mě marně
a marně čekat.

Jsem k zbláznění živý,
má křídla, zřasená v krvi žil a cév,
šíleně tepají.

(Když jsem se řízl břitvou,
křídla vytryskla navrch rudým pírkem,
tatínek trhl rukou a na prsty
sesypal se mu popel.)

Jsem k zbláznění živý,
Terino, a chci si tě celou vypoďobnit,
nevím však, kolik máš rukou, kolik máš
úst,
každým stéblem a lístkem a každou
hvězdou
mě žíznivě piješ.

Zdali tě někdy

ještě uvidím?

křídlovka – hudební nástroj příbuzný k trubce; ariston – hrací nástroj podobný kolovrátku (flašinetu); Vzpomínky na Herkulovy lázně – symfonická skladba (valčík); chorovod - druh starého lidového (dívčího sborového) tance - s písněmi bez doprovodu hudebních nástrojů; Camille Flammarion – vědec, astronom (hvězdář) a autor sci-fi románů, počátkem 20. století v Čechách velmi oblíbený;

HRUBÍN, František. *Romance pro křídlovku*. 10. vyd. České Budějovice: Dona, 1992, 73 s. ISBN 80-854-6308-3.

CHALOUPKA, Otakar. *Příruční slovník české literatury od počátků do současnosti: významní autoři a jejich tvorba, díla neznámých tvůrců staré literatury, nejčastější literární termíny, hlavní literární skupiny a směry, historická období*. Vyd. 1. Brno: Centa, 2005, 1116 s. ISBN 80-867-8503-3.

KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. 3., uprav. vyd. Praha: SPN, 1986.

- 1) Je to próza, nebo poezie? Lyrika, nebo epika? Jaký verš je použit?
- 2) Co je to romance? Který básník používal tento básnický útvar?
- 3) Splňuje tato skladba podmínky romance? Čím?
- 4) Psal autor skladbu jako zamilovaný mladík prožívající milostný vztah, nebo jako starší, zkušený muž, který už ví, jak jeho vztah skončil?
- 5) Cítil by básník stejnou něhu a touhu (nostalgií), kdyby vztah proběhl, kdyby Terina nezemřela?
- 6) Měla jejich láska šanci na přerod v trvalý vztah?
- 7) Je příběh vyprávěn postupně tak, jak se odehrál? Je děj zřejmý po částečném přečtení?
- 8) Jakou metodou autor pracuje?
- 9) Jaké dvě lásky mladík prožívá?
- 10) Co je tu protipólem k lásce?
- 11) Cítí mladý František smrt starého dědečka jako tragedii? (Jméno František se objeví později.)
- 12) Kterými slovy naznačuje dědečkovu umírání?
- 13) Jakým způsobem je naznačeno dospívání (zrání)?
- 14) Se kterou skladbou a kterým hudebním nástrojem má básník navždy spojenou svou první lásku? Které vůně? Jakou společenskou událostí?

Řešení:

1) Je to pomezí druh i pomezí žánr – poéma (básnická povídka, častá např. u Puškina), lyrickoepická skladba (delší než báseň) – má dějovou linii, ale lyrické postupy převažují. Psáno volným veršem.

Děj: mladý muž, který se stará o umírajícího dědečka, se na pouti zamiluje do Teriny od kolotočů, hlídané Viktorem. Setkávají se po třech letech a nabízí jí sňatek. Při jedné schůzce mu Terina přinese višně ve Viktorově čepici a on ji ze žárlivosti tou čepicí uhodí. Terina uteče. Už se s ní neusmíří. Napřesrok nepřijede – umře přes zimu na záškrt. Básník příběh své první lásky po 30 letech vypráví přátelům.

2) V novověké literatuře je romance lyrickoepická báseň radostného, spíše zábavného, potěšujícího rázu, příjemná a milá, obvykle s milostnou tematikou (jakýsi protipól balady). Neruda – jenže ten propojoval baladu s romancí – naznačoval, že radost i smutek jsou jen dvě tváře jednoho života.

3) Jen částečně – zejména tematicky (milostný motiv) a formálně (lyrickoepická skladba), částečně chybí radost, zábava.

4) Už jako zralý muž (viz např. zmínka o hrobu svého otce o 26 let později, zejména však citový i rozumový odstup, s kterým je příběh líčen).

5) Ne (kdyby byla láska naplněná, nenechala by takový dojem).

6) Ne, byli příliš odlišní.

7) Není, prolínají se tři časové linie – r. 1961, kdy je příběh vyprávěn, rok 1930 (počátek lásky - doba ukázky) a následný rok, kdy děj pokračuje ve svých událostech. Není, některé momenty se objevují daleko později.

8) Neustále se vrací, předbíhá, opakuje, doplňuje, obměňuje a vrství motivy.

9) Fyzickou – s živočišnou starší (a jednoduchou) Tonkou; platonickou – s mladinkou krásnou Terinou od kolotočářů, hlídanou Viktorem.

10) Smrt – dědečka i Teriny.

11) Ne, jeho smrt je přirozeným ukončením života.

12) Chladem z dědečkova pokoje - např.: „Zanic bych nespustil nohy do tiché světnice. Urval by je tam smrtelně studený vír“.

13) Břitva, první holení a krev; pohled do zrcátka, ve kterém už hledá muže; „já jsem ti právě navždy unikal“.

14) Se „Vzpomínkami na Herkulovy lázně“ zahrané na křídlovku. S vůní kopru a kopřiv. S lešenskou poutí.